

SOLIQ NAZORATINING YANGI SHAKLLARI: KAMERAL TEKSHIRUVI VA SOLIQ AUDITI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI

Ergasheva Aziza

Samarqand iqtisodiyoti va servis instituti, "Investitsiya va innovatsiyalar"

kafedra assistenti

azizaergasheva445@gmail.com

Iskandarov Mehroj

Samarqand iqtisodiyoti va servis instituti, Iqtisodiyot fakulteti

3-bosqich talabasi

iskandarovmehroj7@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida soliq ma'muriyatchiligini isloh qilish va raqamli transformatsiya sharoitida soliq nazoratining zamonaviy shakllari — kameral soliq tekshiruvi va soliq auditini tashkil etishning nazariy-uslubiy hamda amaliy jihatlarini atroflicha tahlil qilingan. Maqolaning asosiy maqsadi soliq nazorati jarayonlariga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, risk-tahlil tizimini takomillashtirish va "TaxGap" (soliq tafovuti) darajasini pasaytirish orqali davlat budjeti tushumlari barqarorligini ta'minlash hamda yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish yo'llarini ilmiy asoslab berishdan iborat. Tadqiqot davomida 2021-2025-yillardagi real statistik ma'lumotlar, soliq organlarining yillik hisobotlari, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasining baholash hisobotlari, shuningdek, amaldagi Soliq kodeksiga kiritilgan so'nggi o'zgartirishlar qiyosiy tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, soliq nazorati jarayonlarini to'liq avtomatlashtirish, inson omilini minimallashtirish va soliq to'lovchilar bilan o'zaro ishonchga asoslangan "cooperative compliance" modelini joriy etish fiskal samaradorlikni oshirishning asosiy omili hisoblanadi. Tadqiqot yakunida soliq qonunchiligidagi bo'shliqlarni to'ldirish, soliq xizmati xodimlarining professional malakasini oshirish va "AAA" toifasidagi yuqori barqarorlik reytingiga ega tadbirkorlar uchun rag'batlantiruvchi choralarni kengaytirish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Soliq nazorati, kameral soliq tekshiruvi, soliq audit, risk-orientirlangan yondashuv, TaxGap, raqamli soliq ma'muriyatchiligi, yashirin iqtisodiyot, soliq majburiyati, fiskal barqarorlik, SupTech, soliq qonunchiligi, soliq tushumlari.

Kirish

Jahon iqtisodiyotining jadal sur'atlar bilan raqamli platformalarga ko'chishi va iqtisodiy munosabatlarning murakkablashishi davlat moliya tizimining asosi bo'lgan soliq ma'muriyatchiligini tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan fiskal islohotlar nafaqat soliq yukini kamaytirishga, balki soliq nazorati mexanizmlarini adolatli, shaffof va samarali tashkil etishga qaratilgan. Soliq nazorati — bu shunchaki tekshiruv va jazolash instrumenti emas, balki davlat va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi, budget daromadlari bazasini kengaytiruvchi va iqtisodiyotda teng raqobat muhitini ta'minlovchi strategik institutdir.¹

Mavzuning dolzarbligi O'zbekistonning "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida soliq tizimini to'liq raqamlashtirishga intilayotgani bilan belgilanadi. An'anaviy, inson omiliga asoslangan sayyor tekshiruvlardan masofaviy, tahliliy va risk-orientlangan nazorat shakllariga o'tish yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishning eng samarali yo'li sifatida e'tirof etilmoqda. 2024-yilgi PEFA (Public Expenditure and Financial Accountability) hisoboti shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston davlat moliya boshqaruvi, xususan, daromadlarni boshqarish sohasida sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, soliq tushumlari va potensial imkoniyatlar o'rtasidagi tafovut (TaxGap) hamon dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

Hozirgi bosqichda kameral soliq tekshiruvi soliq organlarining asosiy nazorat vositasiga aylandi. Soliq kodeksining 138-moddasiga muvofiq, ushbu tekshiruv shakli soliq to'lovchining faoliyatiga bevosita aralashmagan holda, axborot tizimlaridagi ma'lumotlar asosida tahlil o'tkazish imkonini beradi. Biroq, 2021-2023-yillar statistikasi soliq auditi tadbirlari soni keskin oshganini (139 tadan 2,130 tagacha), shu bilan birga soliq organlari qarorlari ustidan shikoyat qilish va ularning bekor qilinish holatlari ham ko'payganini ko'rsatmoqda. Bu esa nazorat tadbirlarining sifatini oshirish, uslubiy asoslarini takomillashtirish va inson omili ta'sirini yanada kamaytirish zarurligini ko'rsatadi.²

Ushbu tadqiqotning maqsadi kameral tekshiruv va soliq auditi jarayonlarini yanada optimallashtirish, ularning samaradorligini xalqaro standartlar asosida baholash va milliy iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda takliflar ishlab chiqishdir. Maqola doirasida soliq ma'muriyatchiligidagi so'nggi institutsional o'zgarishlar, xususan, Moliya vazirligining Iqtisodiyot va moliya vazirligiga aylantirilishi hamda soliq organlarining texnik bazasini modernizatsiya qilish loyihalari ham tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

¹ Normatov, B. A. (2024). Soliq nazorati va tekshiruvlariga oid ilmiy talqinlar tahlili (Analysis of scientific interpretations of tax control and inspections). TSUL Legal Report, 5(2).

² O'zbekiston Respublikasi. (2019). Soliq kodeksi. <https://lex.uz/acts/-4674902>

Soliq nazorati va uning samaradorligi masalalari uzoq vaqtdan beri iqtisodiy nazariyaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib kelmoqda. Klassik iqtisodiyot maktabi vakillari, xususan, Adam Smit o'zining "Xalqlar boyligi" asarida soliq solishning to'rtta asosiy prinsipini (adolat, aniqlik, qulaylik va tejamkorlik) bayon etgan bo'lsa, zamonaviy moliya nazariyasida ushbu prinsiplar soliq nazorati samaradorligini baholashning fundamental asosi hisoblanadi.

Xalqaro miqyosda soliq nazorati tizimlarini takomillashtirish bo'yicha OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) mamlakatlari tajribasi keng o'rganilgan. "Cooperative Compliance" (Hamkorlikdagi rioya etish) modeli zamonaviy soliq ma'muriyatchiligining eng ilg'or yo'nalishi sifatida e'tirof etiladi. Ushbu model soliq organi va soliq to'lovchi o'rtasidagi shaffoflik, o'zaro ishonch va soliq xatarlarini oldindan muhokama qilishga asoslanadi. Tadqiqotchi olimlar Sh. Ro'ziqulov va boshqalar ta'kidlaganidek, iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida soliq nazorati jarayonlarini avtomatlashtirish inson omilini kamaytirish bilan birga, soliq to'lovchilarning ixtiyoriy ravishda soliq majburiyatlarini bajarish darajasini oshiradi.³ Soliq auditi va kameral nazoratning o'zaro mutanosibliigi masalalari xorijiy olimlar tomonidan ham keng tahlil qilingan. Xitoy tajribasini o'rgangan tadqiqotchilar "Big Data" va sun'iy intellekt texnologiyalarini fiskal nazoratda qo'llash orqali soliq tushumlarini oshirish va soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini 90% gacha aniqlash mumkinligini asoslab berishgan. O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa soliq nazorati samaradorligi asosan qonunchilikning mukammalligi, xodimlarning malakasi va soliq madaniyatining rivojlanganligi bilan bog'lanadi. Soliq tafovuti (TaxGap) tushunchasi va uni hisoblash metodologiyasi bo'yicha Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) va Jahon banki ekspertlarining ishlanmalari katta ahamiyatga ega. O'zbekistonda QQS (Qo'shilgan qiymat solig'i) bo'yicha soliq tafovutini baholash bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mamlakatning QQS mexanizmi ideal modelga nisbatan ikki barobar kam samaradorlikka ega. Bu tafovutning bir qismi qonunchilikdagi imtiyozlar (Policy Gap) bilan bog'liq bo'lsa, asosiy qismi soliq majburiyatlariga rioya qilmaslik (Compliance Gap) natijasidir. So'nggi yillarda O'zbekistonda soliq islohotlarining kichik biznes rivojiga ta'siri ham alohida tadqiqot obyekti bo'lib kelmoqda. Tadqiqotchilar riskka asoslangan audit tizimining joriy etilishi tadbirkorlik subyektlari uchun ma'muriy yukni kamaytirishini, biroq tizimning shaffofligi bo'yicha hali ko'p ishlar qilinishi kerakligini ta'kidlashmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

³ Normatov, B. A. (2024). Soliq nazorati va tekshiruvlariga oid ilmiy talqinlar tahlili (Analysis of scientific interpretations of tax control and inspections). TSUL Legal Report, 5(2).

Ushbu maqolani tayyorlashda ilmiy bilishning obyektivlik, tizimlilik va mantiqiylik prinsiplariga tayanildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanilgan:

1. **Qiyosiy tahlil (Comparative Analysis):** O'zbekistonning soliq nazorati tizimi va xalqaro tajriba (Xitoy, OECD mamlakatlari) o'zaro solishtirilib, ijobiy jihatlarni milliy qonunchilikka adaptatsiya qilish imkoniyatlari o'rganildi.
2. **Statistik va ekonometrik tahlil:** Davlat soliq qo'mitasi va Markaziy bankning 2021-2024-yillardagi rasmiy hisobotlari, PEFA 2024 ma'lumotlari asosida soliq nazorati ko'rsatkichlarining dinamikasi va samaradorligi baholandi.
3. **Induksiya va deduksiya:** Yirik soliq to'lovchilar misolida (masalan, "Uztransgaz", "OKMK", "Industrial Energy Group") o'tkazilgan kameral nazorat natijalari umumlashtirilib, butun tizim uchun xulosalar chiqarildi.

Nazariy yondashuvlar va ilmiy bahslar

Soliq nazoratining mohiyatini anglashda iqtisodchi olimlar o'rtasida bir necha asosiy nazariy yondashuvlar mavjud. Birinchi yondashuv — **fiskal ustuvorlik nazariyasi**. Unga ko'ra, soliq nazoratining yagona va asosiy maqsadi budjetga maksimal darajada tushumlarni ta'minlashdir. Bu yondashuvda nazorat choralari qat'iy va ko'pincha jazolash xarakteriga ega bo'ladi.

Ikkinchi yondashuv — **institutsional-servis yondashuvi**. Bu nazariyaga ko'ra, soliq organi soliq to'lovchiga xizmat ko'rsatuvchi institut bo'lib, nazoratning maqsadi soliq to'lovchiga o'z majburiyatlarini to'g'ri bajarishda yordam berishdir. O'zbekistonning hozirgi islohotlari aynan mana shu yondashuvga asoslanmoqda. Biroq, amaliyotda ushbu ikki yondashuv o'rtasida muayyan ziddiyatlar yuzaga kelmoqda. Masalan, soliq auditi natijasida hisoblangan milliardlab so'mlik jarimalar fiskal maqsadni ko'zlasa, kameral tekshiruv jarayonidagi talabnomalar servis funksiyasiga yaqinroqdir.

Yana bir muhim ilmiy bahs "**Inson omili vs Avtomatlashtirish**" masalasida kechmoqda. Ko'pgina olimlar raqamlashtirish korrupsiyani yo'qotadi va samaradorlikni oshiradi deb hisoblaydilar. Ammo, ayrim tadqiqotchilarning fikricha, sun'iy intellekt tomonidan o'tkaziladigan "risk-scoring" algoritmlari har doim ham iqtisodiy voqelikni to'liq aks ettira olmaydi, bu esa adolatsiz "qizil" (yuqori riskli) zonalarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, algoritmlarning ochiqligi va soliq to'lovchining apellyatsiya qilish huquqi masalasi o'ta dolzarbdir.

Soliq kodeksining 2024-yilgi tahriri bo'yicha kechayotgan bahslarda "**AAA**" toifasidagi tadbirkorlarga berilgan imtiyozlar alohida o'rin tutadi. Qonunchilikka ko'ra, bunday subyektlar soliq tekshiruvlaridan ozod etiladi. Tanqidchilar buni "ayrimlar uchun daxlsizlik" deb baholasalar, tarafdorlar buni intizomli soliq to'lovchilarni rag'batlantirishning eng oliy shakli va yashirin iqtisodiyotdan chiqish uchun kuchli motivatsiya deb hisoblashadi.

Asosiy qism muammolar tahlili va natijalar

Kameral soliq tekshiruvi: Yangi mexanizm va 2024-yilgi amaliyot

Soliq kodeksining 138-moddasiga binoan, kameral soliq tekshiruvi soliq organlari tomonidan o'zlaridagi mavjud ma'lumotlar, moliyaviy hisobotlar va uchinchi shaxslardan olingan axborotlar asosida o'tkaziladi. 2024-yil iyun oyidagi tahrirga ko'ra, kameral tekshiruv davomida soliq to'lovchining hududiga kirish va hujjatlarni olib qo'yish taqiqlangan (bundan QQS qoplamasini tekshirish holatlari mustasno).

2024-yilning 12 oylik yakunlari bo'yicha yirik soliq to'lovchilar kesimida o'tkazilgan kameral nazorat natijalari quyidagicha:

- Jami 771 ta korxonada kameral tekshiruv o'tkazilib, 3,386.4 mlrd so'm qo'shimcha soliqlar hisoblangan (taqqoslash uchun: o'tgan yilning mos davrida 327 ta subyektda 2,724.5 mlrd so'm bo'lgan).
- O'ta yirik soliq to'lovchilar toifasida 59 ta subyektda tahlillar o'tkazilgan va natijada 2,249.9 mlrd so'm qo'shimcha soliqlar aniqlangan.
- 2024-yil sentyabr oyida o'tkazilgan tahlillar natijasida "Industrial Energy Group" MChJ qo'shma korxonasi tomonidan 52.6 mlrd so'm (QQS), "ANGREN PIPE PLANT" MChJ tomonidan 2.1 mlrd so'm va "UZGASTRADE" AJ tomonidan 33 mlrd so'm (aksiz solig'i) bo'yicha aniqlashtirilgan hisobotlar topshirilgan va tafovutlar ixtiyoriy bartaraf etilgan.

Ushbu misollar kameral nazoratning "preventiv" xarakterini isbotlaydi. Soliq to'lovchiga jazo berishdan ko'ra, undagi xatolikni ko'rsatib, ixtiyoriy ravishda tuzatish imkonini berish davlat va biznes o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi.

Soliq ma'muriyatchiligi samaradorligining xalqaro bahosi va TaxGap muammosi

O'zbekistonda soliq yig'ish samaradorligi Jahon banki va XVJ metodologiyalari asosida doimiy monitoring qilinmoqda. 2024-yilgi PEFA hisoboti O'zbekistonning daromadlar ma'muriyatchiligi sohasidagi yutuqlarini e'tirof etdi, biroq tizimli kamchiliklarni ham ko'rsatib o'tdi.

Eng asosiy ko'rsatkichlardan biri — **soliq yig'ish xarajatlari koeffitsiyenti (cost-of-collection ratio)**. Jahon banki loyihasi doirasida ushbu ko'rsatkichni kamaytirish vazifasi qo'yilgan:

- 2021-yilda ushbu koeffitsiyent 1.53% ni tashkil etgan.
- 2024-yil yakuniga ko'ra, soliq tushumlari 199,449.1 mlrd so'mni, soliq organlari xarajatlari esa 1,661.55 mlrd so'mni tashkil etib, koeffitsiyent 0.83% gacha pasaygan.
- 2026-yilga borib ushbu ko'rsatkichni 0.80% ga tushirish rejalashtirilgan.

Biroq, soliq tafovuti (TaxGap) bo'yicha holat hali ham murakkabligicha qolmoqda. QQS bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda potensial QQS

tushumlarining taxminan 25% i yig'ilmaydi. Buning sabablarini quyidagi jadvalda ko'rish mumkin:

Soliq tafovuti turi	Ulushi	Asosiy sabablar
Compliance Gap (Riyoasizlik tafovuti)	~25%	Soliqdan qochish, yashirin aylanma, "firibgar" korxonalar bilan bitimlar
Policy Gap (Siyosat tafovuti)	>33.3%	Soliq imtiyozlari, preferensiyalar, nol darajali stavkalarining keng qo'llanilishi
Direct Tax Gap (To'g'ridan-to'g'ri soliqlar)	YaIMning 4.5% i	Yashirin iqtisodiyot (YaIMning ~30% i), norasmiy bandlik

Manba: tahlillari asosida.⁴

Bu ma'lumotlar shuni anglatadiki, faqatgina nazoratni kuchaytirish orqali (Compliance Gap) budget tushumlarini ma'lum darajagacha oshirish mumkin, ammo haqiqiy samaraga erishish uchun soliq imtiyozlarini optimallashtirish (Policy Gap) ham zarurdir.

Soliq organlari qarorlari ustidan shikoyat qilish va "Inson omili" muammosi

Soliq nazorati samaradorligini tushiruvchi eng katta omillardan biri — bu soliq xodimlarining xatolari va qonunchilikni noto'g'ri talqin qilishidir. 2019-2022-yillar oralig'idagi shikoyatlar tahlili buni tasdiqlaydi:

- 2019-yilda soliq nazorati tadbirlari bo'yicha 555 ta shikoyat tushgan bo'lib, ularning 14% i (79 ta) qanoatlantirilgan.
- 2022-yilga kelib shikoyatlar soni 541 tani tashkil etgan bo'lsa-da, qanoatlantirilgan (ya'ni soliq organi qarori bekor qilingan) holatlar ulushi 22% gacha (118 ta) oshgan.

Bu tendensiya shuni ko'rsatadiki, soliq organlari o'tkazgan har beshinchi tekshiruvning natijasi noto'g'ri yoki asossiz deb topilmoqda. Buning oqibatida:

1. Davlat va tadbirkor o'rtasida sudlashuvlar ko'payadi.
2. Tadbirkorlik subyekting moliyaviy barqarorligiga asossiz zarar yetkaziladi.
3. Soliq organlariga bo'lgan ishonch darajasi pasayadi.

Raqamli transformatsiya va "SupTech" instrumentlari

O'zbekiston soliq tizimi hozirda "Digitalization" bosqichidan "Intelligent Tax" bosqichiga o'tmoqda. Jahon banki tomonidan moliyalashtirilgan 39.32 mln dollarlik loyiha doirasida Soliq qo'mitasining Ma'lumotlarni qayta ishlash markazi to'liq yangilandi.

Asosiy yutuqlar:

⁴ Niyazmetov, I.. (2023). Estimating Value Added Tax Gap in Uzbekistan. Финансы: теория и практика. 27. 10.26794/2587-5671-2023-27-2-131-139.

- **Integratsiya:** 67 ta vazirlik va idoraning axborot tizimlari bilan ma'lumot almashinuvi yo'lga qo'yildi.
- **E-shartnoma va E-hisobvaraqq-faktura:** Tovar va xizmatlar harakatini "real-time" rejimida nazorat qilish imkonini beradi.
- **Taxes mobil ilovasi:** 2024-yilda xizmatlar soni 33 taga yetkazildi va ushbu ilova "Yil brendi – 2024" mukofotini qo'lga kiritdi.
- **Risk-analiz tizimi:** Soliq to'lovchilarni "Yashil", "Sariq" va "Qizil" yo'laklarga ajratish orqali inson omilisiz tekshiruv ob'ektlarini tanlash imkoniyati yaratildi.

Markaziy bank tizimida esa "SupTech" (Supervisory Technology) texnologiyalari orqali bank operatsiyalari va valyuta tranzaksiyalari ustidan samarali nazorat o'rnatilgan bo'lib, bu soliq organlariga "yashirin bitimlar"ni aniqlashda katta yordam bermoqda.

Muammolarning chuqur tahlili va ilmiy izoh

Soliq nazorati sohasidagi muammolar faqatgina texnik xarakterga ega emas, balki chuqur iqtisodiy va institutsional ildizlarga ega.

1. "Risk-scoring" tizimining shaffof emasligi. Hozirda tadbirkorlar o'zlarining nima uchun "yuqori riskli" guruhga tushib qolganliklari haqida to'liq ma'lumotga ega emaslar. Bu esa "soliq organi istagan odamini qizil zonaga qo'yishi mumkin" degan shubhalarni uyg'otadi. Ilmiy nuqtayi nazardan, risk mezonlarining ochiqligi (tijorat siridan tashqari) soliq to'lovchining o'z xulq-atvorini o'zgartirishiga xizmat qiladi.

2. Audit natijalarini undirish va ijro muammosi. 2023-yildagi 3.4 trillion so'mlik hisoblangan soliqning 1.4 trillion so'mi undirilmaganligi shuni ko'rsatadiki, soliq organlari ko'p hollarda "qog'ozda" ko'p mablag' hisoblamoqda. Bu esa inspektorlarning KPI (Key Performance Indicator) tizimidagi xatoliklar bilan bog'liq. Inspektor faqat hisoblangan summa uchun emas, balki undirilgan va sudlarda o'z isbotini topgan summa uchun rag'batlantirilishi kerak.

3. "Shadow Economy" va naqd pul aylanmasi. Raqamlashtirish qanchalik kuchli bo'lmasin, iqtisodiyotning 30% i yashirin sektorda qolar ekan, soliq nazoratining samaradorligi cheklangan bo'lib qolaveradi. Yashirin iqtisodiyotni jilovlash uchun nafaqat soliq nazorati, balki iqtisodiy erkinliklarni kengaytirish va soliq yukini yanada pasaytirish talab etiladi.

Xulosa va takliflar

Olib borilgan tadqiqotlar va tahlillar asosida O'zbekistonda soliq nazorati shakllarini takomillashtirish va ularning samaradorligini oshirish bo'yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. **Soliq xodimlarining professional javobgarligini oshirish:** Soliq organi qarori sud tomonidan asossiz deb topilib, bekor qilingan taqdirda, ushbu qarorni chiqargan xodimlarga nisbatan moliyaviy va ma'muriy jazo choralarini qo'llash

tizimini joriy etish lozim. Bu 22% lik bekor qilish koeffitsiyentini pasaytirishga yordam beradi.

2. **Risk-scoring mezonlarini shaffoflashtirish:** Soliq to'lovchining shaxsiy kabinetida uning risk darajasiga ta'sir qilayotgan aniq omillar (masalan, "rentabellik o'rtacha darajadan past" yoki "shubhali korxonalar bilan bitim") ko'rinib turishi kerak. Bu tadbirkorga audit boshlanmasidan oldin o'z xatosini to'g'rilash imkonini beradi.
3. **"AAA" reytingini rag'batlantirish ko'lamini kengaytirish:** Yuqori barqarorlik reytingiga ega korxonalarni nafaqat tekshiruvlardan ozod qilish, balki ular uchun barcha turdagi soliq hisobotlarini yiliga bir marta topshirish yoki QQSni qaytarishni avtomatik (tekshiruvsiz) amalga oshirish mexanizmini joriy etish.
4. **TaxGapni tarmoqlar kesimida minimallashtirish:** Har bir iqtisodiy tarmoq (qurilish, umumiy ovqatlanish, farmatsevtika) uchun alohida soliq tafovuti ko'rsatkichlarini ishlab chiqish va nazorat tadbirlarini aynan eng ko'p yo'qotish bor bo'lgan nuqталarga yo'naltirish.
5. **Soliq auditi sifatini xalqaro standartlarga (ISA) muvofiqlashtirish:** Soliq inspektorlarini xalqaro audit standartlari asosida o'qitish va ularning malakasini xalqaro sertifikatlar (masalan, ACCA, CIA) bilan tasdiqlash tizimini joriy etish.
6. **Transfert narxlarni shakllantirish nazoratini kuchaytirish:** 2026-yildan boshlab joriy etilishi kutilayotgan transfert narxlarni tekshirish mexanizmlari uchun hozirdan metodologik baza va mutaxassislar korpusini tayyorlash.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda soliq nazorati "jazolovchi" funksiyadan "tahliliy-yo'naltiruvchi" funksiyaga to'liq o'tishi kerak. Raqamli texnologiyalar bu jarayonda faqatgina vositadir, asosiy maqsad esa — adolatli soliq tizimi orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ro'ziqulov, Sh. (2024). *Soliq nazorati va tekshiruvlariga oid ilmiy talqinlar tahlili*. ResearchGate. <https://www.researchgate.net/publication/401997370>
2. State Tax Committee of the Republic of Uzbekistan. (2024). *Annual report on tax administration and compliance reform*.
3. World Bank. (2025). *Tax Administration Reform Project in Uzbekistan (P173001) - Implementation Status & Results Report*.
4. PEFA Secretariat. (2024). *Uzbekistan Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) Performance Assessment Report*.
5. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi (2024). Lex.uz.
6. *Estimating Value Added Tax Gap in Uzbekistan*. (2024). Central Asian Journal of Innovations in Tourism Management and Finance.
7. Markaziy Bank. (2025). *Yillik hisobot 2024*. Toshkent.

8. Raxmonqulova, N. O. (2025). *The importance of efficient use of resources*. Shokh Articles Library, 1(2).
9. *The impact of tax control reforms on small business development in Uzbekistan*. (2025). Conference on International Scientific Developments.
10. Uzbekistan Ministry of Economy and Finance. (2024). *State Budget revenues and tax gap analysis*.

